

ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARNING O'RNI

Uralov Azamat Begnarovich

Sirdaryo viloyati pedagogik mahorat markazi tillarni o'qitish kafedrasi mudiri

f.f.d(DSc), dotsent

Annotatsiya. Maqolada zamonaviy pedagogik texnologiyalarning o'rni ochib berilgan. Ijodiy tafakkur sohibini, o'sayotgan, rivojlanayotgan va taraqqiyot sari yuz tutayotgan mamlakatimiz uchun zarur bo'lgan, ijodkor va mustaqil fikrlay oladigan shaxsni tarbiyalab voyaga yetkazish ona tili ta'limi oldida turgan eng muhim va dolzarb vazifa ekanligi ko'rsatib berilgan.

Kalit so'zlar: o'zbek tili, pedagogika, pedagogik texnologiya, darslik, ta'lim

Абстрактный. В статье раскрывается роль современных педагогических технологий. Показано, что важнейшей и актуальной задачей, стоящей перед родным образованием, является воспитание творческого мыслителя, человека, способного мыслить творчески и самостоятельно, что необходимо нашей растущей, развивающейся и развивающейся стране.

Ключевые слова: узбекский язык, педагогика, педагогическая технология, учебник, образование.

Abstract. The role of modern pedagogical technologies is revealed in the article. It has been shown that the most important and urgent task facing mother tongue education is to bring up a creative thinker, a person who can think creatively and independently, which is necessary for our growing, developing and developing country.

Key words: Uzbek language, pedagogy, pedagogical technology, textbook, education

Maktab darslarida zamonaviy pedagogik texnologiyalarning o'rni katta. Chunki hozirgi yosh avlodning fikrlash doirasi zamonaviy texnikalar asrida rivojlanib bormoqda. Endilikda eski dars tizimi bilan bolani e'tiborini jalb qilib bo'lmaydi. O'qituvchilar ham bu kabi masalalarga jiddiy e'tibor qaratayapti.

Zamonaviy pedagogik texnologiyalardan eng keng foydalanilayotgani bu ko'rgazmalilikdir. Bu o'quvchini faqat nazariy ma'lumot bilangina cheklanmay, balki uning tasavvur doirasini ham shakllantiradi. Chunki o'qituvchi har doim ham o'tayotgan narsasini

o'quvchiga to'liq yetkazib bera olmaydi. Xuddi shu vaziyatda ko'rgazmali materiallar unga yordam beradi. Ko'rgazmali materiallar tanlashda ham o'qituvchi: o'quvchining yosh xususiyati; tanlangan ko'rgazmalarning o'tilayotgan mavzu maqsadi va vazifalariga mosligi; uning aniqligi va tushunarligi; ko'rgazmalarning rang-barangligi bilan o'quvchilarda qiziqish uyg'ota olish jihatlariga e'tibor berish lozim.

Zamonaviy pedagogik texnologiyalardan yana biri muammoga asoslangan ta'lim hisoblanadi. Bu texnologiya o'quvchilarning o'z fikrini bildirish qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradi. Bu texnologiyani o'rgangan o'quvchi real hayotdagi muammolarni yechishda ham shoshib qolmaydi.

Hamkorlikda o'rganish texnologiyasi ham zamonaviy pedagogik texnologiyalarning asosiylaridan biri hisoblanadi. Chunki o'quvchi fanni sevishi uchun, avvalo, fan o'qituvchisini sevishi kerak. Shuning uchun ham o'qituvchi o'z o'quvchilari bilan do'stona muhit yarata olishi kerak. Bu o'qituvchiga darsda o'quvchilarni erkin qatnashtira olish imkonini ham beradi.

Hozirgi texnika asrida o'qituvchi o'z darsida zamonaviy texnika va texnologiyalardan foydalanishi juda muhimdir. Bu usul darsning yanada qiziqarli va tushunarli bo'lishiga yordam beradi. Ayniqsa, bu texnologiya adabiyot darslarida katta yordam beradi. Biror asarni o'quvchilarga tushuntirganda ularga o'sha asar asosida yaratilgan videofilmlarni qo'yib berish orqali ularda bu asarning yanada esda qolishini va asar muhitiga tushish imkonini yaratish mumkin.

Ushbu texnologiyalardan samarali foydalanish orqali o'qituvchilar keyingi avlodni murakkab va tez rivojlanayotgan dunyoda muvaffaqiyatlar qozonishga tayyorlashlari mumkin. Bu texnologiyalardan samarali foydalanish o'qituvchilar uchun yetarli tayyorgarlik va qo'llab-quvvatlashni talab etadi. Umuman olib aytganda, zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish o'quvchilar o'rtasida erkin fikrlashni rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Faol ishtirok etishni, mustaqil va tanqidiy fikrlashni rivojlantiradigan o'quvchilarga yo'naltirilgan o'quv muhitini yaratish juda muhimdir. Bunga erishish uchun, albatta, o'qituvchilarda yetarlicha yangi g'oyalar va ko'nikmalar zarur. O'quvchilar o'rtasida erkin fikrlashni rivojlantirish uchun o'quv muassasalarida

zamonaviy texnologiyalardan foydalanishga yetarlicha sarmoya va imkoniyatlar yaratib berish lozim.

Bugungi kunda istalgan fan o'qituvchisining pedagogik dasturiy vositalarni yarata olishi va ularni mashg'ulotlarda unumli qo'llay olishi davr talabidir. O'zbek tili va adabiyoti darslarida foydalaniladigan elektron materiallarning sifati, samaradorligini oshirish yo'llarini o'rgatadigan yuqoridagi fan o'zbek tili va adabiyoti darslarining yanada yuqori saviyada tashkil etilishini ta'minlashga xizmat qiladi.

O'zbek tili o'qitish metodikasi fani egallangan bilimlarni pedagogik amaliyotga joriy qilish, ilg'or pedagogik texnologiyadan unumli foydalanishga yo'naltirilganligida. U ijodiy tafakkur sohibini shakllantirishning lisoniy-ta'limiy asoslarini o'rganadi.

Ijodiy tafakkur sohibini, o'sayotgan, rivojlanayotgan va taraqqiyot sari yuz tutayotgan mamlakatimiz uchun zarur bo'lgan, ijodkor va mustaqil fikrlay oladigan shaxsni tarbiyalab voyaga yetkazish ona tili ta'limi oldida turgan eng muhim va dolzarb vazifa hisoblanadi.

Yangi zamonaviy texnologiyalarga asoslanib tuzilgan, ta'limning jahon andozalariga mos keladigan dastur va darsliklar yaratish davr talabidir. Aynan shu nuqtayi nazardan olganda, hozirgi o'zbek adabiy tili qurilishining ilmiy talqnlari ham, lug'aviy – grammatik munosabatlar tizimi ham yangilandi va rivojlantirildi. Shu sabab, pedagogika institutlari hamda universitetlarini bitirib chiqayotgan yoshlar maxsus tayyorgarliksiz, ona tili mashg'ulotlarini talab darajasida o'tkazishga qiynaladilar. Mazkur kitobda ona tili o'qitishning yangilangan mazmuni, texnologiyasini – ongli – verbal kognitiv ta'lim tizimiga tayanilgan holda izohlab berishga, bu haqida qisqacha tushuncha berishga harakat qilindi.

Uzluksiz raqobatchilikka tayangan bozor iqtisodiyoti tezkor, tadbirkor, sharoitga ko'ra ish tuta biladigan, maqsadga erishish vositalarini jadallik bilan yangilay oladigan faol shaxslarga muhtoj bo'ladi. Shuning uchun G'arb davlatlarida tarbiya tizimida bixevioristik yondoshuvdan kognitiv yondoshuvga qarab siljish sezilarli bo'ldi. Inson faoliyatini baholashda ta'limiy, o'rganilgan, o'zlashtirilgan – kognitiv o'tgan asrning 60-yillarigacha pedagogika va psixologiyada hukmron bo'lgan bixevioristik yondoshuvdan quyidagicha farqlanadi:

a) bixevioristik yondoshuvda inson xatti harakatlari tashqi muhit ta'siri bilan belgilanadigan, ko'p hollarda ongsiz reaksiyalar majmuasi sifatida tushuniladi;

b) kognitiv yondoshuvda bu xatti harakatlarda onglilik – ta'lim asosida hosil qilingan malaka va ko'nikmalar ustunligi tan olinadi.

Ko'rinib turibdiki, bixevioristik yondoshuvda inson va tarbiya sust, kognitiv yondoshuvda esa ular faoldir. Ma'lumki, bozor iqtisodiyotida yashash sharti insoniy faollikdir. Shuning uchun AQSh va G'arbda o'tgan asrning 60-yillaridayoq kognitivizm zudlik bilan pedagogika, didaktika tizimlariga kirib kela boshladi. Bu oqim o'sha davrda ancha ommalashgan ta'limning verbal (ya'ni kommunikativ muloqotda ta'lim oluvchining faolligi va o'zligini namoyon qilishga intilishi) usullari bilan birlashib, ongli verbal – kognitiv ta'lim yo'nalishini shakllantiradi. Mashhur pedagog – metodist D. Ozbel bu yo'nalishga asos solib, ta'lim jarayonida yetakchi usul – kashfiyot (ing. discovery) ekanligini alohida ta'kidladi. Kashfiyot ta'lim usulining mohiyati shundaki, ta'lim oluvchi har bir topshiriqni bajarish jarayonida yangi yangi materiallarni kashf etish yoki nimadir yaratish bilan shug'ullanadi. Shuning uchun ta'lim jarayonida onglilik yetakchilik qiladi.

Sho'ro pedagogikasi ijodkor shaxsni emas, balki bilimdon ijrochini tarbiyalashga qaratilganligi sababli, ongli verbal – kognitiv ta'lim usuli tarbiya tizimida ommalashtirilmadi. Istiqlool sharofati bilan bunday to'siqlar barham topdi va O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonunida "...ijodkor shaxsni tarbiyalash ta'lim tizimining bosh vazifasi..." – deb belgilandi. Jumladan, muhtaram Birinchi Prezidentimiz O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Birinchi chaqiriq IX sessiyasida so'zlagan nutqda shunday ta'kidlagan edilar: "O'qituvchining bosh vazifasi – o'quvchilarda mustaqil fikr yuritish ko'nikmalarini hosil qilishdan iborat.

Shuning uchun bozor iqtisodiyoti sharoitida o'zini oqlagan va yuqorida sanab o'tilgan psixologik omillar bizning ta'lim tizimimizga ham shaxdam kirib kelmoqda".

Ta'lim jarayonida tafakkur mahsulini voqelantirishning bunday pedagogik-psixologik omillari, usul va vositalari juda ko'p va rang-barangdir. Ulardan asosiylari sifatida, quyidagilarni sanab o'tishimiz mumkin:

– talaba, har bir mashg‘ulotda darslik talabi asosida unga berilgan, yetkazilgan bilimlarni takrorlash bilan emas, balki uning yo‘llanmasi bilan yangi bilim, ko‘nikma, malakalar va kompetensiya hosil qilishi, o‘zi uchun biror yangilikni kashf etishi lozim. Bu kognitivlikning bosh omilidir.

– talaba passiv tinglovchi (ko‘chiruvchi, takrorlovchi, bajaruvchi) emas, balki izlovchi, qiyoslovchi, kashfiyotchi, kreativ fikrlovchi bo‘lishi kerak. Shuning uchun uning og‘zidan (qalami ostidan) chiqqan har bir so‘z, fikr, hukm, bayon uning o‘ziniki (aytilgan, berilgan, eshitilganning takrori emas!) bo‘lmog‘i lozim. Albatta, talabadan tug‘ilgan bu fikr olamshumul kashfiyot yoki biror chigal muammoning yechimi bo‘lmasligi mumkin, lekin o‘qituvchi (darslik) bergan axborotning soddagina takrori ham emas. Bunday ta‘lim usuli (verballik) talabada Mustaqillik, mas‘uliyat, o‘z menligini anglash, ijod, bunyod qilish ruhini tarbiyalashga xizmat qiladi. Bunda talaba bilan tinglovchilar (jumladan, o‘qituvchi) orasidagi aloqa-munosabat (fikr almashtirish) juda ko‘p hollarda jonli og‘zaki munozara, qolaversa, bahs tusini oladi.

– o‘qituvchi (darslik) ning ta‘lim oluvchiga beradigan yo‘llanmasi shunday tuzilmog‘i lozimki, talabalarning izlanish va ijod mazmuni mohiyatan bir yo‘nalishda, lekin ular shaklan va mazmunan rang-barang bo‘lmog‘i kerak. Shundagina har bir ta‘lim oluvchi o‘zligini, ilmiy iqtidorini mumkin qadar erkinroq ifoda etish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Darsda musobaqa, bellashuv ruhi hukmronlik qiladi.

– talaba, dars jarayoni (uy vazifasini bajarish va uni tahlil etish)da o‘qituvchi yo‘llanmasi (darslik topshirig‘i) asosida izlanar, fikr qilar, muammoni topar, biror hukmga kelar ekan, o‘z fikrini asoslash, isbotlash va himoya qilishga intilmog‘i lozim. Mashg‘ulotning tashkil etilishi va o‘quv materialiga bunga keng yo‘l ochib bermog‘i, o‘rganuvchining yosh psixologiyasi va aqliy fiziologik qobiliyatiga mos tarzda bo‘lmog‘i zarur. Ta‘limning *onglilik* omili mana shularda namoyon bo‘ladi. Endilikda amaliyotga joriy etilgan Davlat ta‘lim standartlari asosida boshqa fanlar qatorida “Ona tili” o‘quv dasturi va shu dastur asosida yangi ona tili darsliklarining tuzilishi, ko‘rinishi, shakli, o‘quv topshiriqlari va materiallarini yuqorida sanab o‘tilgan omillar nuqtayi nazaridan psixolog va

didakt sifatida ko‘zdan kechirish, yangi avlod darsliklarida, asosan, ongli verbal – kognitiv ta’lim tamoyili ustivor bo‘lib borayotganligini ko‘rsatmoqda.

Bunday omillar asosida ma’lum bir o‘quv predmetini to‘lalgicha tizimli yo‘lga qo‘yish til o‘qitish metodikasi uchun yangilikdir. Zeroki, oldingi davrlarda bunday ta’lim usulining elementlari muammoli ta’lim sifatida ayrim mavzularni o‘rganish jarayonidagina qo‘llanilar edi. Hozirgi zamonaviy darsliklar esa ko‘proq shunday ta’lim usuliga tayanadi. O‘z-o‘zidan tushunarliki, bunday yondashuv til o‘qitish metodikasi oldiga qator yangi vazifalarni qo‘yadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. “2022-2026-yillarda maktab ta’limini rivojlantirish bo‘yicha Milliy dasturni tasdiqlash to‘g‘risida” PF – 134-sonli Prezident farmoni. 2022-yil 11-may.
2. “Milliy dastur”. – T. ; 2022-2026-yillar.
3. Abduqodirov A. Umumiy o‘rta ta’lim maktablarida yangi axborot texnologiyalardan foydalanish muammolari. Uzluksiz ta’lim jurnali, 2002. 4-son.
4. Abrayeva M. O‘quvchilarda nutqiy kompetensiyani shakllantirishda didaktik o‘yinlardan foydalanish. – Toshkent, 2020.
5. Choriyev R. Yangi pedagogik texnologiyalar-ta’lim –tarbiya sifat va samaradorlik omili. – Toshkent , 2010.
6. Do‘stmuhammedova Sh. A., Nishonova Z. T. va b. Yosh davrlari va pedagogik psixologiya. – Toshkent: Fan va texnologiyalar, 2013.
7. Uralov A. O‘zbek tili morfologiyasida nomutanosiblik. – Guliston: Ziyo nashr-matbaa, 2022.
8. Uralov A., Qambarov M. O‘zbek tilini o‘qitish metodikasi. O‘quv qo‘llanma. – Toshkent: MIF MSH, 2024.
9. Uralov A. Hozirgi o‘zbek adabiy tili. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2021.
10. Ziyodova T. U. O‘qituvchi kitobi. Ona tili o‘qituvchilari uchun metodik qo‘llanma. – Toshkent; 2002.